

LYGYBĖ EUROPOS SAJUNGOJE PRAĖJUS 20 METŲ NUO PRADINIO LYGYBĖS DIREKTYVŲ ĮGYVENDINIMO –

FRA nuomonėje 1/2021 atskleidžiama, kokia yra visoje ES patiriamos nelygybės ir diskriminacijos apimtis ir pobūdis. Tai daroma atsižvelgiant į diskriminacijos pagrindus ir gyvenimo sritis, kurioms taikomos Rasinės lygybės ir Užimtumo lygybės direktyvos, taip pat pasiūlyta Vienodo požiūrio direktyva. Nuomonė paskelbta 2021 m. balandžio 30 d. Šioje santraukoje pateikiamos svarbiausios rekomendacijos („Pagrindinės išvados ir nuomonės“), išdėstytos FRA nuomonėje 1/2021.

FRA NUOMONĖ 1/2021. SANTRAUKA

6

Vienodo požiūrio principo įgyvendinimas laikantis Rasinės lygybės direktyvos ir Užimtumo lygybės direktyvos

10

Nelygi apsauga nuo diskriminacijos ES teisės nuostatose

13

Galimų naujų diskriminacijos būdų pripažinimas

14

Nepranešimas apie diskriminaciją ir nepakankamas informuotumas apie teises

19

Lygybės įstaigų vaidmens raida

22

Skatinimas rinkti ir naudoti duomenis apie lygybę, taip pat apie tinkamą Bendrojo duomenų apsaugos reglamento taikymą

25

Duomenų apie lygybę rinkimas pagal Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą

© Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2022

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Norint panaudoti arba atgaminti nuotraukas arba kitą medžiagą, kuri nėra apsaugota Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros autorių teisėmis, būtina gauti autorių teisių turėtojų tiesioginį leidimą.

Nei Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, nei joks Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros vardu veikiantis asmuo neatsako už tai, kaip gali būti panaudota šiame leidinyje pateikta informacija.

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2022

Print	ISBN 978-92-9461-511-4	doi:10.2811/88392	TK-03-21-509-LT-C
PDF	ISBN 978-92-9461-489-6	doi:10.2811/586	TK-03-21-509-LT-N

Santrumpos

BDAR	Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas
Chartija	Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija
DI	dirbtinis intelektas
EDAPP	Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūnas
EDAV	Europos duomenų apsaugos valdyba
EQUINET	Europos lygybės įstaigų tinklas
EU-27	27 ES valstybės narės
EU-MIDIS	apklausa apie mažumas ir diskriminaciją Europos Sąjungoje
FRA	Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra
LGBTIQ	lesbietės, gėjai, biseksualūs, translyčiai, interseksualūs ir <i>queer</i> asmenys
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo

EUROPOS SAJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA,

atsižvelgdama į Europos Sąjungos sutartį, ypač į jos 6 straipsnį,

primindama Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (toliau – Chartija) nustatytus įsipareigojimus,

pagal 2007 m. vasario 15 d. Tarybos reglamentą Nr. 168/2007, įsteigiantį Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą, ypač jo 2 straipsnį, kuriame nustatytas agentūros tikslas – teikti pagalbą atitinkamoms Bendrijos ir jos valstybių narių institucijoms, organams, biurams ir agentūroms, joms įgyvendinant Bendrijos teisę, ir dalintis patirtimi pagrindinių teisių srityje, siekiant joms padėti visapusiškai gerbti pagrindines teises, kai jos pagal savo atitinkamą kompetenciją imasi priemonių ar nustato veiksmų kryptis,

atsižvelgdama į Tarybos reglamento Nr. 168/2007 4 straipsnio 1 dalies d punktą, kuriame nurodoma agentūros užduotis – savo iniciatyva arba Europos Parlamento, Tarybos arba Komisijos prašymu parengti ir paskelbti išvadas bei nuomones tam tikrų sričių teminiais klausimais, skirtas Sąjungos institucijoms ir valstybėms narėms, joms įgyvendinant Bendrijos teisę,

atsižvelgdama į Europos Komisijos 2014 ir 2021 m. ataskaitas dėl 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (Rasinės lygybės direktyva), ir 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (Užimtumo lygybės direktyva), taikymo,

atsižvelgdama į tai, kad pagal Rasinės lygybės direktyvos 17 straipsnį prirėkus Komisijos ataskaitoje atsižvelgiama į Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro, kurį pakeitė Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, nuomonę,

remdamasi ES pagrindinių teisių agentūros duomenimis, be kita ko, surinktais ir išanalizuotais jos atliktuose didelio masto tyrimuose, taip pat teminėse ir metinėse ataskaitose,

atsižvelgdama į anksčiau Europos Komisijai pateiktą išsamią informaciją šiuo klausimu,

PATEIKIA ŠIĄ NUOMONĘ:

PAGRINDINĖS IŠVADOS IR NUOMONĖS

Direktyvos 2000/43/EB (Rasinės lygybės direktyva) 17 straipsnio 1 dalyje ir Direktyvos 2000/78/EB (Užimtumo lygybės direktyva) 19 straipsnyje Europos Komisija įpareigojama kas penkerius metus Europos Parlamentui ir Tarybai parengti šių direktyvų taikymo ataskaitą. Rasinės lygybės direktyvos 17 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad prireikus Komisijos ataskaitoje atsižvelgiama į Europos rasizmo ir ksenofobijos kontrolės centro, kurį pakeitė Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA), nuomonę.

Čia pateiktos nuomonės papildo, sustiprina ir kartais atkartoja ankstesnes FRA nuomones, išdėstytas jos gausiuose leidiniuose lygybės, nediskriminavimo ir rasizmo tema¹. Nuomonėse aptariama lygybės padėtis Europos Sąjungoje iki 2020 m. pabaigos, atsižvelgiant į įvairius pagrindus ir gyvenimo sritis.

Objektyvūs, patikimi ir palyginami duomenys, kuriais dokumentuojama patiriama nelygybė ir diskriminacija, yra esminė įrodymais grindžiama politikos formavimo priemonė. FRA nuomonė 1/2021 grindžiama FRA tyrimų duomenimis ir kitais įrodymais, kuriuos agentūra surinko per savo tarpdisciplininį mokslinių tyrimų tinklą (FRANET) ir bendradarbiaudama su Europos lygybės įstaigų tinklu (EQUINET).

FRA nuomonėje 1/2021 atskleidžiama, kokia yra visoje ES patiriamos nelygybės ir diskriminacijos apimtis ir pobūdis. Tai daroma atsižvelgiant į diskriminacijos pagrindus ir gyvenimo sritis, kurioms taikomos Rasinės lygybės ir Užimtumo lygybės direktyvos, taip pat į pagrindus ir sritis, kurioms taikoma siūloma Vienodo požiūrio direktyva².

FRA nuomonėje 1/2021 minimi pagrindiniai duomenų šaltiniai yra penki FRA tyrimai, apimantys įvairius pagal ES teisę saugomus pagrindus ir gyvenimo sritis, kuriose gali pasireikšti diskriminacija. Tiriamuosius duomenis FRA renka tiesiogiai iš diskriminaciją patyrusių asmenų. Šie duomenys suteikia unikalią informaciją apie tai, kaip trūksta lygiaverčių duomenų daugelyje ES valstybių narių. Konkrečiai, FRA nuomonėje 1/2021 remiamasi duomenimis ir įrodymais, gautais iš šių šaltinių (daugiau informacijos apie FRA tyrimus pateikta priede):

- ★ **EU-MIDIS II – Second European Union Minorities and Discrimination Survey** (Antroji apklausa apie mažumas ir diskriminaciją Europos Sąjungoje) (2016 m.);
- ★ **EU-MIDIS II – Being Black in the EU** (Ką reiškia būti juodaodžiu ES) (2018 m.);
- ★ **EU-MIDIS II – Muslims – Selected findings** (Musulmonai. Atrinkti rezultatai) (2017 m.);
- ★ **EU-MIDIS II – Roma – Selected findings** (Romai. Atrinkti rezultatai) (2016 m.);
- ★ **Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU** (Antrasis tyrimas dėl žydų diskriminacijos ir neapykantos nusikaltimų prieš žydus Europos Sąjungoje) (2018 m.);
- ★ **EU LGBTI Survey II** (Antroji ES LGBTI apklausa) (2019 m.);
- ★ **Roma and Travellers Survey** (Romų ir klajoklių apklausa) (2019 m.);
- ★ **Fundamental Rights Survey** (Pagrindinių teisių tyrimas) (2019);
- ★ *ad hoc* duomenų apie diskriminaciją dėl negalios ir amžiaus užimtumo ir profesinėje srityje rinkimas;
- ★ *ad hoc* duomenų apie lygybės įstaigų statusą ir veikimą rinkimas bendradarbiaujant su EQUINET.

FRA nuomonėje 1/2021 pateikiami FRA surinkti įrodymai apie patirtį, susijusią su diskriminacija dėl lyties ir gyvenimo sričių, kurioms taikomos Rasinės lygybės ir Užimtumo lygybės direktyvos. Joje taip pat pateikiami duomenys apie patirtą diskriminaciją, kuri peržengia šiose dviejose direktyvose nurodytų priežasčių ir gyvenimo sričių ribas. Ši informacija svarbi užsitęsusioms deryboms dėl 2008 m. pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas vienodo

1 FRA (2021 m.), **Equality, non-discrimination and racism** (Lygybė, nediskriminavimas ir rasizmas).

2 Europos Komisija (2008 m.), **Pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas**, COM(2008) 426 final, Briuselis, 2008 7 2.

požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas³.

FRA nuomonės 1/2021 4 skyriuje nagrinėjami pokyčiai, susiję su lygybės įstaigų vaidmeniu valstybėse narėse. Šis nagrinėjimas atliktas atsižvelgiant į Europos Komisijos 2018 m. rekomendaciją dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų⁴ ir į galimą pasiūlymą dėl teisės akto lygybės įstaigoms stiprinti, kuris 2022 metams numatytas 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų plane⁵.

Šiuo atžvilgiu FRA nuomonė 1/2021 papildo 2021 m. Europos Komisijos ataskaitą dėl Rasinės lygybės direktyvos ir Užimtumo lygybės direktyvos taikymo⁶ ir prie jos pridėdamą tarnybų darbinį dokumentą dėl lygybės įstaigų ir Komisijos rekomendacijos dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų įgyvendinimo⁷.

Europos Komisijos ataskaitoje analizuojami sunkumai, su kuriais susiduria valstybės narės aiškindamos abiejų direktyvų nuostatas, ir pateikiami Europos Sąjungos Teisingumo Teismo paaiškinimai šiuo klausimu. O tarnybų darbiniam dokumente, kalbant apibendrintai, lygybės įstaigų padėtis palyginama su priemonėmis, pasiūlytomis Europos Komisijos rekomendacijoje dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų.

FRA nuomonėje 1/2021, siekiant išvengti dubliavimosi su Europos Komisijos ataskaita dėl direktyvų taikymo, nenagrinėjama teismų praktika dėl diskriminacijos. FRA aptaria pasirinktus teismų praktikos pokyčius savo metinėje ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę⁸ ir reguliariai atnaujina informaciją apie bylas ir sprendimus savo kovos su neapykanta musulmonams duomenų bazėje⁹. Europos lygybės teisės apžvalgoje reguliariai pateikiama naujausia informacija apie teisinius ir politikos pokyčius lygybės ir nediskriminavimo srityje¹⁰.

Galiausiai FRA nuomonėje 1/2021 nagrinėjama, kaip lygybės duomenys gali būti naudojami kaip priemonė stebėti, kaip ES ir jos valstybėse narėse įgyvendinamas vienodo požiūrio principas.

3 Europos Komisija (2008 m.), *Pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas*, KOM(2008) 426 galutinis, Briuselis, 2008 7 2.

4 Europos Komisija (2018 m.), *2018 m. birželio 22 d. Komisijos rekomendacija (ES) 2018/951 dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų*, OL L 167, 2018.

5 Europos Komisija (2020 m.), *Lygybės sąjunga. 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planas*, COM(2020) 565 final, Briuselis, 2020 9 18.

6 Europos Komisija (2021 m.), *Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the application of Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin ('the Racial Equality Directive') and of Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation ('the Employment Equality Directive')* (Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai dėl 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (Rasinės lygybės direktyvos), ir 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (Lygių galimybių užimtumo srityje direktyvos), taikymo), COM(2021) 139 final, Briuselis, 2021 3 19.

7 Europos Komisija (2021 m.), *Commission Staff Working Document: Equality bodies and the implementation of the Commission Recommendation on standards for equality bodies* (Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. Lygybės įstaigos ir Komisijos rekomendacijų dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų įgyvendinimas), SWD(2021) 63 final, Briuselis, 2021 3 19.

8 FRA (2020 m.), *Fundamental Rights Report 2020* (2020 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę), Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras (Leidinių biuras). Taip pat žr. FRA (2020 m.), *Fundamental Rights Report 2020 – Country research* (2020 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę. Šalies mokslinis tyrimas).

9 FRA (2021 m.), *Database 2012–2019 on anti-Muslim hatred – Cases and rulings* (2012–2019 m. kovos su neapykanta musulmonams duomenų bazė. Bylos ir sprendimai).

10 Europos lygybės teisės tinklas (2021 m.), *Law reviews* (Teisės apžvalga).

Rasinės lygybės direktyvos (2000/43/EB) ir Užimtumo lygybės direktyvos (2000/78/EB) panašumai ir skirtumai

Panašumai

- Abiem direktyvomis įgyvendinamas vienodo požiūrio principas.
- Nustatomos kovos su diskriminacija sistemos.
- Diskriminacijos draudimas apima tiesioginę diskriminaciją, netiesioginę diskriminaciją, priekabiavimą ir nurodymus diskriminuoti.
- Draudžiama diskriminacija užimtumo ir profesinėje srityje.
- Pateisinamas skirtingas požiūris, pagrįstas įprastais ir lemiančiais profesiniais reikalavimais.
- Pateikiamos lygiavertės nuostatos dėl pozityvių veiksmų, teisių gynimo, prievolės įrodyti, viktimizacijos, informacijos sklaidos, socialinio dialogo, dialogo su nevyriausybinėmis organizacijomis ir sankcijų.

Skirtumai

- Rasinės lygybės direktyva draudžiama diskriminacija dėl rasinės ar etninės kilmės.
- Užimtumo lygybės direktyva draudžiama diskriminacija dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.
- Rasinės lygybės direktyva draudžiama diskriminacija socialinės apsaugos srityje, įskaitant socialinį draudimą ir sveikatos priežiūrą, socialines lengvatas, švietimą, taip pat galimybes gauti visuomenei prieinamas prekes bei paslaugas ir būstą.
- Užimtumo lygybės direktyva taikoma tik užimtumo ir profesinei sričiai.
- Rasinės lygybės direktyva valstybės narės įpareigojamos paskirti institucijas vienodam požiūriui skatinti. Užimtumo lygybės direktyvoje tokio įpareigojimo nėra.
- Užimtumo lygybės direktyvoje nustatytas įpareigojimas suteikti tinkamas patalpas neįgaliesiems.

VIENODO POŽIŪRIO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS LAIKANTIS RASINĖS LYGYBĖS DIREKTYVOS IR UŽIMTUMO LYGYBĖS DIREKTYVOS

Iš FRA surinktų duomenų ir įrodymų nuolat matyti, kad žmonės visoje ES vis dar yra diskriminuojami Rasinės lygybės ir Užimtumo lygybės direktyvose išvardytais pagrindais ir jose nurodytose gyvenimo srityse. Taip yra nepaisant to, kad direktyvos galioja nuo 2000 m.

Todėl kyla abejonių, ar priemonės ir institucinės procedūros, kurias valstybės narės taiko siekdamos užtikrinti nediskriminavimo teisės aktų vykdymą, įskaitant juose nustatytas taisykles dėl sankcijų veiksmingumo, proporcingumo ir atgrasomojo pobūdžio diskriminacijos atvejais (Rasinės lygybės direktyvos 15 straipsnis, Užimtumo lygybės direktyvos 17 straipsnis), yra veiksmingos. Kiti teisės specialistų nustatyti ES teisės nuostatų dėl nediskriminavimo taikymo trūkumai yra susiję su valstybėse narėse taikomomis sankcijomis, kurios šiuo metu „negarantuoja veiksmingų teisių gynimo priemonių ir nėra veiksmingos atgrasomosios priemonės“¹¹.

Pagal Rasinės lygybės direktyvą, draudžiama tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija dėl rasinės ar etninės kilmės. 3 straipsnyje dėl direktyvos taikymo srities nurodyta, kad ji taikoma užimtumo ir profesinei sričiai, profesiniam mokymui, darbo sąlygoms ir narystei darbuotojų ar darbdavių organizacijose, socialinei apsaugai, įskaitant socialinį draudimą ir sveikatos priežiūrą, socialinėms lengvatoms, švietimui, galimybei gauti visuomenei prieinamas prekes ir paslaugas, įskaitant būstą, ir jų teikimui.

Pagal Užimtumo lygybės direktyvą, draudžiama tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos. 3 straipsnyje dėl direktyvos taikymo srities nurodyta, kad ji taikoma užimtumo ir profesinei sritims, profesiniam mokymui, darbo sąlygoms ir narystei darbuotojų ar darbdavių organizacijose.

Kalbant apie Rasinės lygybės direktyvą, FRA apklausų duomenys atskleidžia toliau išdėstytus faktus.

- Diskriminacijos dėl rasinės ar etninės kilmės paplitimas išlieka stabiliai didelis tiek laiko atžvilgiu, tiek skirtingose valstybių narių gyventojų grupėse. Pavyzdžiui, EU-MIDIS II duomenys rodo, kad beveik vienas iš keturių per 12 mėnesių iki 2016 m. vykusios apklausos respondentų (24 proc.) jautėsi diskriminuojamas vienoje ar keliose kasdienio gyvenimo srityse dėl etninės ar imigrantų kilmės. 2007 m. EU-MIDIS I duomenimis, beveik vienas iš trijų respondentų (30 proc.) nurodė, kad per 12 mėnesių iki tyrimo jautėsi diskriminuojamas dėl etninės kilmės (vienoje ar keliose gyvenimo srityse)¹². Atrankos metodikos patobulinimai ir imties struktūros svorių taikymas EU-MIDIS II duomenų analizei tam tikru mastu riboja tiesioginį šių dviejų tyrimų palyginamumą. Vis dėlto iš nustatytų faktų matyti, kad ilgainiui pasiekta menka pažanga, nes rodikliai tebėra dideli.
- FRA apklausų duomenys rodo, kad iš etninės mažumos ar migrantų šeimos kilę asmenys (įskaitant romus ir klajoklius, musulmonus, žydus ir iš Afrikos kilusius asmenis) įvairiose gyvenimo srityse nuolat patiria didelę diskriminaciją dėl etninės ar rasinės kilmės (taip pat dėl religijos ar tikėjimo). Pavyzdžiui, per penkerius metus iki atitinkamos apklausos 41 proc. romų, 45 proc. iš Šiaurės Afrikos kilusių asmenų, 39 proc. iš Užsachario Afrikos kilusių asmenų¹³, 60 proc. romų ir klajoklių¹⁴ ir 25 proc. žydų¹⁵ patyrė diskriminaciją dėl etninės ar migrantų kilmės.

11 EQUINET (2020 m.), *Future of equality legislation in Europe – Synthesis report of the online roundtable* (Lygybės teisės aktų ateitis Europoje. Apskritojo stalo diskusijų internetu apibendrinamoji ataskaita), Briuselis, EQUINET sekretoriatas.

12 FRA (2017 m.), *EU-MIDIS II – Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results* (Antroji apklausa apie mažumas ir diskriminaciją Europos Sąjungoje. Pagrindiniai rezultatai), Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 13; FRA (2010 m.), *European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results report* (Apklausa apie mažumas ir diskriminaciją Europos Sąjungoje. Ataskaita apie pagrindinius rezultatus), Leidinių biuras, p. 36.

13 FRA (2017 m.), *EU-MIDIS II – Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

14 FRA (2020 m.), *Roma and Travellers in six countries – Roma and Travellers Survey* (Romai ir klajokliai šešiose šalyse. Romų ir klajoklių apklausa), Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2017 m.), *EU-MIDIS II – Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

15 FRA (2018 m.), *Experiences and perceptions of antisemitism – Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU* (Antisemitizmo patirtys ir suvokimas. Antroji apklausa apie

- Žmonės diskriminaciją apibūdina kaip pasikartojančią patirtį – nors kai kurie kasdien patiria diskriminaciją, vidutinis diskriminacijos incidentų skaičius yra 4,6 incidento per metus¹⁶.
- Diskriminacijos dėl rasinės ar etninės kilmės paplitimas labai skiriasi ne tik tarp valstybių narių, bet ir tarp skirtingų vienos šalies grupių. Pavyzdžiui, romai ir klajokliai, iš Afrikos kilę asmenys, imigrantai ir imigrantų iš Šiaurės Afrikos palikuonys patiria didesnę diskriminaciją nei kitos toje pačioje šalyje apklaustos grupės¹⁷.
- Matomi skirtumų požymiai, pvz., odos spalva, fizinė išvaizda arba tradicinių ar religinių drabužių (pvz., galvos apdangalų) dėvėjimas viešosiose erdvėse, lemia didelį nevienodą požiūrį į iš Afrikos kilusius asmenis, romus ir musulmones visoje ES¹⁸.
- Respondentai romai ir iš Afrikos kilę asmenys dažniausiai nurodė susidūrę su diskriminacija dėl savo fizinės išvaizdos, o imigrantai ir imigrantų iš Šiaurės Afrikos ir Turkijos palikuonys dažniausiai nurodė patiriantys diskriminaciją dėl vardo ar pavardės¹⁹. Respondentų vardas ir pavardė buvo pagrindinė diskriminacijos dėl galimybės gauti būstą priežastis ir antra pagal svarbą priežastis visose kitose į apklausą įtrauktose gyvenimo srityse.
- Įvairių amžiaus grupių ir kartų diskriminacijos patirtis skiriasi, pavyzdžiui, iš Šiaurės Afrikos kilusių imigrantų palikuonys nurodo, kad jie dažniau patiria etninę ir religinę diskriminaciją nei pirmosios kartos imigrantai²⁰. Ši išvada taip pat gali atspindėti keletą veiksnių, įskaitant geresnį vėlesnių kartų informuotumą apie lygybę ir teises ir (arba) skirtingo teisinio statuso ir iš to kylančių teisių, kuriomis naudojasi imigrantų palikuonys, poveikį, ir, atvirkščiai, mažesnius pirmosios kartos imigrantų lūkesčius, kad su jais bus elgiamasi vienodai. Tačiau šias išvadas verta ištirti išsamiau.
- Moterų ir vyrų diskriminacijos dėl etninės ar imigrantų kilmės patirtis vidutiniškai iš esmės nesiskiria. Vis dėlto kai kuriose valstybėse narėse esama didelių skirtumų tarp lyčių tikslinėse grupėse ir tarp jų²¹.
- Dauguma respondentų, ypač romų ir iš Šiaurės Afrikos kilusių respondentų, patiria rasinę diskriminaciją darbe arba ieškodami darbo. Iš Šiaurės ir Užsachario Afrikos kilę asmenys dažnai patiria diskriminaciją darbe²².
- Diskriminacija taip pat ypač dažnai patiriama tokiose gyvenimo srityse kaip galimybė gauti būstą ir kitas viešąsias ar privačias paslaugas, pavyzdžiui, viešojo administravimo, viešojo transporto, parduotuvių, restoranų ar barų²³.

Kalbant apie Užimtumo lygybės direktyvą, FRA apklausų ir *ad hoc* duomenys apie patirtą diskriminaciją užimtumo ir profesinėje srityje dėl negalios ir amžiaus, surinkti FRA nuomonės 1/2021 reikmėms, rodo toliau išvardytus faktus.

- Nuo to laiko, kai Europos Komisija 2014 m. paskelbė ataskaitą dėl direktyvos taikymo²⁴, padaryta tik nedidelė pažanga: daugumoje ES valstybių narių diskriminacija dėl religijos

diskriminaciją ir neapykantos nusikaltimus prieš žydus Europos Sąjungoje), Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 60. Antrojeje apklausoje apie antisemitizmą nustatytas tik 12 mėnesių diskriminacijos rodiklis.

16 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 14.

17 *Ibid.*, p. 29–32.

18 *Ibid.*, p. 32.

19 *Ibid.*, p. 36.

20 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 30. FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Muslims – Selected findings*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 24.

21 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

22 *Ibid.*, p. 34 ir p. 38.

23 FRA (2020 m.), *Roma and Travellers in six countries – Roma and Travellers Survey*, Liuksemburgas, Leidinių biuras. FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

24 Europos Komisija (2014 m.), *Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai – bendra ataskaita dėl 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (Rasinės lygybės direktyva), ir 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (Užimtumo lygybės direktyva), taikymo, COM(2014) 2 final, Briuselis, 2014 m. sausio 17 d.*

ar tikėjimo, negalios, amžiaus ir seksualinės orientacijos užimtumo srityje tebėra labai paplitusi.

- 2019 m. lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių (LGBT) asmenų, kurie ieškodami darbo patyrė diskriminaciją, dalis (11 proc.) yra maždaug tokia pati kaip 2012 m. (13 proc.). Tas pat pasakytina apie LGBT asmenų, kurie jaučiasi diskriminuojami darbe, dalį (21 proc. 2019 m., palyginti su 19 proc. 2012 m.)²⁵. Siekiant palyginti abu tyrimus, į šiuos skaičius įtraukiami asmenys, kurie save laiko translyčiais.
- Iš etninės mažumos ar migrantų šeimos kilę ar tam tikrai religinei bendruomenei priklausantys asmenys nuolat ir dažniau nei plačiosios visuomenės atstovai patiria diskriminaciją dėl religijos ar tikėjimo užimtumo srityje.
- Diskriminaciją dėl religijos ar tikėjimo užimtumo srityje ganėtinai dažnai patiria iš etninės mažumos ar migrantų šeimos kilę asmenys (penkerių metų rodiklis – 12 proc.), religinės mažumos, pvz., musulmonai (penkerių metų rodiklis – 17 proc.) ir žydai (12 mėnesių rodiklis – 16 proc.)²⁶.
- Kaip rodo pagrindinių teisių tyrimo duomenys, tik 1 proc. respondentų per penkerius metus iki tyrimo jautėsi diskriminuojami dėl religijos ar tikėjimo užimtumo srityje. Tačiau 15 proc. tos pačios apklausos respondentų, kurie save identifikavo kaip musulmonus, teigė, kad per penkerius metus iki tyrimo jautėsi diskriminuojami darbe dėl religijos ar tikėjimo.
- Musulmonės kaip pagrindinę priežastį, dėl kurios patiria diskriminaciją užimtumo srityje, nurodo savo aprangą (galvos apdangalą ir (arba) turbano dėvėjimas)²⁷.
- Kalbant apie negalią, pagrindinių teisių tyrimo duomenys rodo, kad kuo labiau asmuo apribotas kasdienėje veikloje, tuo dažniau jis patiria diskriminaciją užimtumo srityje. Asmenys, turintys didelių apribojimų, diskriminaciją patiria dažniau nei asmenys, didelių apribojimų neturintys, ar asmenys, kurie neturi jokių apribojimų kasdienėje veikloje. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad pagrindinių teisių tyrime problemos, susijusios su diskriminacija dėl negalios, buvo nagrinėjamos remiantis Eurostato parengto būtinąjo Europos gyventojų sveikatos modulio klausimais, skirtais duomenims apie savo sveikatos būklės vertinimą rinkti. Modulyje pateikiamas šis klausimas: „Kiek buvo apribotos jūsų galimybės užsiimti įprastine žmonių veikla per mažiausiai šešis pastaruosius mėnesius? Ar galėtumėte teigti, kad jūsų galimybės buvo... [atsakymų kategorijos: „Labai apribotos“; „Ribotos, bet ne itin“; „Visiškai neapribotos“; „Nenoriu sakyti“; „Nežinau“].“ Eurostato duomenimis, šis klausimas gali būti naudojamas kaip ilgalaikių apribojimų, susijusių su fizinės ar psichinės sveikatos problemomis, liga ar negalia, matas²⁸.
- Neįgalieji nuolat patiria diskriminaciją darbe, o dar dažniau – ieškodami darbo, kaip rodo FRA nuomonės 1/2021 reikmėms surinkti duomenys. FRA surinko šiuos duomenis per FRANET. Tokius duomenis buvo galima surinkti tik keliose ES valstybėse narėse²⁹.
- Neįgalios moterys dažniau patiria diskriminaciją dėl negalios užimtumo srityje nei neįgalūs vyrai.
- Pagrindinių teisių tyrimo rezultatai rodo, kad visuomenė palyginti dažnai patiria diskriminaciją dėl amžiaus užimtumo srityje (penkerių metų rodiklis – 15 proc.), bet tarp šalių yra didelių skirtumų.
- Pagrindinių teisių tyrimo duomenys rodo, jog dvigubai daugiau žmonių teigia patiriantys diskriminaciją užimtumo srityje dėl to, kad yra „per seni“, palyginti su tais, kurie teigia ją patiriantys dėl to, kad yra „per jauni“ (10 proc., palyginti su 6 proc.).

25 FRA (2020 m.), *EU-LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality* (Antroji ES LGBTI apklausa. Iki LGBTI lygybės dar toli), Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 10.

26 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2018 m.), *Experiences and perceptions of antisemitism – Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

27 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Muslims – Selected Findings*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 24.

28 Žr. Eurostatas (2013 m.), *European Health Interview Survey (EHIS wave 2) – Methodological manual* (Europos sveikatos tyrimas apklausos būdu (antroji tyrimo banga). Metodinis vadovas), Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 16 ir 17.

29 Išsamios nuorodos pateikiamos FRA nuomonės 1/2021 1.2.2 skyriuje.

- Kaip matyti iš FRA nuomonės 1/2021 reikmėms surinktų duomenų, vyresnio amžiaus žmonės dažnai patiria diskriminaciją dėl amžiaus užimtumo srityje.
 - ★ Kuo respondentas vyresnis, tuo diskriminacija patiriama dažniau, o ypač dažnai ją patiria 50 metų ir vyresnių asmenų grupė. Tokius duomenys buvo galima surinkti tik keliose ES valstybėse narėse³⁰.
 - ★ Diskriminacija dėl amžiaus ieškant darbo patiriama dažniau nei darbe.
 - ★ Moterys diskriminaciją dėl amžiaus patiria dažniau nei vyrai.
- Pagrindinių teisių tyrimo duomenys taip pat rodo, kad paskutinių penkerių metų laikotarpiu diskriminaciją užimtumo srityje dvigubai dažniau patiria tie, kurie save laiko lesbiete, gėjumi ir biseksuali (LGB) arba „kitu“ (41 proc.), nei tie, kurie save laiko heteroseksuali (22 proc.)³¹.
- LGB asmenų diskriminacijos darbe rodiklis yra didesnis nei diskriminacijos ieškant darbo, bet didelių skirtumų tarp lesbiečių, gėjų ir biseksualių asmenų nėra³².
- LGB asmenų diskriminacija dėl amžiaus užimtumo srityje tampa dažnesnė su amžiumi ir yra ypač dažna tarp 55 metų ir vyresnių asmenų³³.

↑ FRA NUOMONĖ NR. 1

Pagal Rasinės lygybės direktyvos 5 straipsnį ir Užimtumo lygybės direktyvos 7 straipsnį, kuriuose kalbama apie vadinamuosius pozityvius veiksmus, ES valstybės narės galėtų nustatyti priemones, kurių paskirtis būtų užkirsti kelią su šiose direktyvose išvardytais diskriminacijos pagrindais ir gyvenimo sritimis susijusiems nepatogumams, kurie matyti iš FRA mokslinių tyrimų ir nacionalinių duomenų šaltinių, arba juos kompensuoti.

ES valstybės narės galėtų nustatyti tokius nepatogumus ir diskriminacijos tendencijas sistemingai rinkdamos duomenis ir analizuodamos gyventojų grupių, kurioms gresia diskriminacija, gyvenimo patirtį ir socialines bei ekonomines sąlygas, kaip nurodyta FRA nuomonėje Nr. 6 dėl duomenų apie lygybę.

Pagal Rasinės lygybės direktyvos 15 straipsnį ir Užimtumo lygybės direktyvos 17 straipsnį, ES valstybės narės turėtų dėti daugiau pastangų, kad pagerintų priemonių ir institucinių procedūrų, kurias jos taiko siekdamos užtikrinti kovos su diskriminacija teisės aktų vykdymą, veiksmingumą ir užtikrintų, kad sankcijos, taikomos pažeidus nacionalines nuostatas, priimtas pagal direktyvas, būtų veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios.

³⁰ Išsamios nuorodos pateikiamos FRA nuomonės 1/2021 1.2.3 skyriuje.

³¹ FRA (2020 m.), *What do fundamental rights mean for people in the EU? Fundamental Rights Survey* (Kokią reikšmę pagrindinės teisės turi ES gyventojams? Pagrindinių teisių tyrimas), Liuksemburgas, Leidinių biuras.

³² FRA (2020 m.), *EU-LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 31.

³³ FRA (2020 m.), *EU-LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality*, Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2020 m.), *What do fundamental rights mean for people in the EU? Fundamental Rights Survey*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

NELYGI APSAUGA NUO DISKRIMINACIJOS ES TEISĖS NUOSTATOSE

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 10 straipsnyje teigiama, kad „nustatydamą ir įgyvendindama savo politikos kryptis ir veiksmus, Sąjunga siekia kovoti su bet kokia diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos“.

SESV 19 straipsnyje taip pat nurodyta, kad „Taryba sprendama pagal specialią teisėkūros procedūrą ir Europos Parlamentui pritarus, gali vieningai imtis atitinkamų veiksmų, siekdama kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos“.

Pagal Chartijos 21 straipsnį, draudžiama „bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos“. Pagal 21 straipsnį, taip pat draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens pilietybės „Sutarčių taikymo srityje ir nepažeidžiant jokių konkrečių jų nuostatų“. Chartija yra privaloma visiems ES institucijų veiksams ir valstybėms narėms, kai jos įgyvendina ES teisę. Pagal 51 straipsnio 1 dalį, šios Chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms, įstaigoms ir organams, tinkamai atsižvelgiant į subsidiarumo principą, bei valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę.

Be to, ES pasirašė ir ratifikavo Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją, į kurią nediskriminavimas įtrauktas kaip konvencijos principas (3 straipsnis), o 5 straipsniu papildomai draudžiama bet kokia neįgaliųjų diskriminacija.

Nepaisant šių nuostatų, ES teisinėje sistemoje lygybės srityje tebėra spragų skatinant vienodą požiūrį. Taikomoje antrinėje Sąjungos teisėje, t. y. direktyvose dėl rasės, užimtumo ir lyčių lygybės³⁴, yra apsaugos spragų ir sukuriama dirbtinė pagrindų hierarchija, kuri riboja ES lygmens apsaugos nuo diskriminacijos mastą ir taikymo sritį. Skirtingai nuo lyties ir rasinės ar etninės kilmės diskriminacijos pagrindų, kurie yra plačiai saugomi pagal ES teisės nuostatas, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ir seksualinės orientacijos pagrindai nėra saugomi tokiu pat mastu.

Be to, apsauga nuo diskriminacijos valstybėse narėse yra nevienoda, nors dauguma jų priėmė teisės aktus, kurie yra griežtesni nei būtinieji standartai, nustatyti rasinės, užimtumo ir lyčių lygybės direktyvose. Į nacionalinės teisės aktus įtraukdamos papildomus pagrindus ir gyvenimo sritis, dauguma valstybių narių pripažįsta, kad žmones reikia apsaugoti nuo diskriminacijos, neapsiribojant galiojančiais ES lygybės teisės aktais.

Vis dėlto, nepaisant Europos Parlamento raginimų ir Europos Komisijos pastangų, 2008 m. Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas, t. y. Vienodo požiūrio direktyvos, vis dar užstrigęs Taryboje, kuri jį turi priimti vieningai. 14 valstybių narių visiškai pritaria pasiūlymui, o nenurodytas skaičius valstybių narių jam vis dar nepitaria³⁵.

FRA apklausų duomenys rodo, kad, pavyzdžiui, daugelis romų, klajoklių, musulmonų, žydų, imigrantų ir jų palikuonių negali tvirtai pasakyti, ar jie patiria diskriminaciją dėl rasės ir etninės kilmės arba dėl religijos ar tikėjimo. Duomenys taip pat nuosekliai rodo, kad daug žmonių visoje ES patiria daugialypę ir sąveikinę diskriminaciją įvairiais pagrindų deriniais.

34 Direktyva 2010/41/ES dėl vienodo požiūrio į savarankiškai dirbančius vyrus ir moteris principo taikymo, kuria panaikinama Tarybos direktyva 86/613/EEB (OL L 180, 2010); Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija) (OL L 204, 2006); Tarybos direktyva 2004/113/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principą dėl galimybės naudotis prekėmis bei paslaugomis ir prekių tiekimo bei paslaugų teikimo (OL L 373, 2004).

35 Europos Sąjungos Taryba (2020 m.), **Proposal for a Council Directive on implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of religion or belief, disability, age or sexual orientation – Information from the Presidency on responses to its questionnaire** (Pasiūlymas dėl Tarybos direktyvos, kuria įgyvendinamas vienodo požiūrio į asmenis, nepaisant jų religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos, principas. Tarybai pirmininkaujantios valstybės narės informacija apie atsakymus į jos klausimyną), Briuselis, 2020 11 4.

Sąvoka „sąveikinė diskriminacija“ vartojama apibūdinti situacijai, kai vienu metu keletas pagrindų veikia ir sąveikauja taip, kad yra neatsiejami ir dėl jų atsiranda konkrečių rūšių diskriminacija. Visgi šios srities specialistai pripažįsta, kad stengiantis šalinti su vienu konkrečiu pagrindu susijusią diskriminaciją nebepastebima, kaip žmonės patiria diskriminaciją kasdieniame gyvenime. Tačiau sąveikinė diskriminacija nėra saugoma pagal ES teisę, o teises nuostatas, susijusias su daugialype arba sąveikine diskriminacija, yra priėmusios tik kelios valstybės narės.

Taip pat susirūpinimą kelia tai, kad sisteminės ar struktūrinės diskriminacijos reiškiniai daro poveikį vienodam požiūriui. Tarybos rekomendacijoje dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo sisteminė arba struktūrinė diskriminacija apibrėžiama „kaip akivaizdi nelygybė, atsirandanti dėl teisės aktų, politikos ir praktikos ne dėl to, kad tai buvo padaryta tyčia, bet dėl įvairių institucinių veiksnių rengiant, įgyvendinant ir peržiūrint teisės aktus, politiką ir praktiką“³⁶.

FRA surinkti duomenys rodo, kad valstybėse narėse esama struktūrinės diskriminacijos įrodymų, kaip matyti iš EU-MIDIS II duomenų apie romus ir iš Afrikos kilusius asmenis ir Romų ir klajoklių apklausos. Šie rezultatai rodo, kad žmonės, dažniausiai patiriantys diskriminaciją, taip pat paprastai susiduria su dideliu ir aukštesniu nei vidutinis materialinio nepritekliaus lygiu.

- Didelė dalis respondentų romų ir jų vaikų (80 proc.) gyvena iš pajamų, kurios yra mažesnės už atitinkamose šalyse nustatytą skurdo rizikos ribą; kas ketvirtas romas (27 proc.) ir kas trečias romų vaikas (30 proc.) gyvena namų ūkyje, kuris bent kartą per mėnesį iki EU-MIDIS II patyrė badą; vienas iš trijų romų gyvena būste be vandentiekio vandens, o vienas iš dešimties – būste be elektros. Paklausus, ar bendrų namų ūkio pajamų pakanka išgyventi, 92 proc. apklaustų romų nurodė šiuo atžvilgiu susiduriantys su tam tikrais sunkumais, 45 proc. nurodė susiduriantys su „dideliais sunkumais“³⁷.
- Priešingai nei plačioji visuomenė, kas ketvirtas romų ir klajoklių vaikas (23 proc.) šešiose FRA romų ir klajoklių apklausoje nurodytose šalyse gyvena namų ūkyje, kuriame patiriamas didelis materialinis nepriteklis. Tai reiškia, kad namų ūkio nariai neįstengia įsigyti būtiniausių dalykų, pvz., sveiko maisto ar šildymo, arba turi skolų už nuomą ir negali sau leisti nė savaitės atostogų per metus³⁸.
- Daugiau nei vieno iš dviejų (55 proc.) iš Afrikos kilusių respondentų namų ūkių pajamos po socialinių atskaitymų šalyje, kurioje jie gyvena, yra mažesnės už skurdo rizikos ribą. Antrosios kartos respondentų (48 proc.) ir respondentų, kurie yra piliečiai (49 proc.), skurdo rizikos lygis yra aukštas ir aukštesnis nei plačiosios visuomenės. Tai, kad gyvena perpildytame būste, nurodė vienas iš dviejų iš Afrikos kilusių respondentų (45 proc.), palyginti su 17 proc. plačiosios visuomenės narių 28 ES valstybėse narėse. Vienas iš 10 (12 proc.) šių respondentų gyvena prastomis būsto sąlygomis, t. y. būste be vonios ir tualetu, per tamsiame, supuvusiomis sienomis ar langais arba prakiurusiu stogu³⁹.

36 Europos Sąjungos Taryba (2021 m.), *Tarybos rekomendacija dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo*, Briuselis, 2021 m. kovo 2 d., p. 20.

37 FRA (2016 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma – Selected findings*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

38 FRA (2020 m.), *Roma and Travellers in six countries – Roma and Travellers Survey*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

39 FRA (2018 m.), *Being Black in the EU*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

↑ FRA NUOMONĖ NR. 2

ES teisės aktų leidėjas ir valstybės narės turėtų siekti užtikrinti panašią, nuoseklią, aukšto lygio apsaugą nuo diskriminacijos dėl lyties, rasinės ar etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos įvairiose gyvenimo srityse. Tai darydamos valstybės narės galėtų remtis Europos Komisijos strategijomis ir veiksmų planais, kuriais siekiama sukurti lygybės Sąjungą. Tai apima 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planą; 2020–2030 m. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginį planą; 2020–2025 m. LGBTIQ (lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių, interseksualių ir *queer*) asmenų lygybės strategiją; 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategiją; 2021–2027 m. integracijos ir įtraukties veiksmų planą; 2020–2025 m. ES lyčių lygybės strategiją.

ES ir jos valstybės narės turėtų toliau svarstyti visas įmanomas galimybes atblokuoti derybas dėl siūlomos Vienodo požiūrio direktyvos. Daugiau nedelsiant priėmus direktyvą būtų panaikinta Sąjungoje įsitvirtinusi dirbtinė pagrindų hierarchija ir užtikrinta, kad ES ir jos valstybės narės teiktų visapusišką, nuoseklią apsaugą nuo diskriminacijos dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos pagrindinėse gyvenimo srityse, kurioms šiuo metu netaikomi ES antrinės teisės aktai.

ES teisės aktų leidėjas turėtų apvarstyti galimybę išplėsti diskriminacijos sampratą – į esamus ir naujus lygybės ir nediskriminavimo teisės aktus įtraukti sąveikinę diskriminaciją. Tai leistų ES ir valstybėms narėms sustiprinti teisinę apsaugą nuo sąveikinės diskriminacijos, ypač moterų, kurios patiria diskriminaciją dėl skirtingų diskriminacijos pagrindų.

GALIMŲ NAUJŲ DISKRIMINACIJOS BŪDŲ PRIPAŽINIMAS

Per pastaruosius kelerius metus eksponentiškai išaugo algoritmų ir dirbtinio intelekto (DI) naudojimas priimant sprendimus įvairiose socialinėse srityse. FRA, kaip ir kiti subjektai, parodė, kad algoritmų ir dirbtinio intelekto naudojimas gali turėti didelį poveikį vienodo požiūrio ir nediskriminavimo principui. Tai pabrėžė ir ES aukšto lygio ekspertų grupė dirbtinio intelekto klausimais.

Tačiau naudotojų žinios apie galimą diskriminaciją naudojant algoritmus ir dirbtinį intelektą labai skiriasi – daugelis nežino, kaip tokios sistemos gali lemti ir įtvirtinti ar net sustiprinti diskriminaciją, ypač netiesioginę. Tokia diskriminacija atsiranda, kai iš pažiūros neutrali taisyklė yra nepalanki asmeniui ar grupei, kuriai būdingos tos pačios savybės, palyginti su kitais asmenimis, kaip nurodyta Rasinės lygybės ir Užimtumo lygybės direktyvose. FRA duomenys, pagrįsti agentūros paskelbtais dirbtinio intelekto tyrimais, rodo, kad dirbtinio intelekto kūrėjai ir viešojo bei privačiojo sektorių naudotojai dažnai kruopščiai neįvertina, ar jų naudojamos automatizuotos sistemos nėra diskriminacinės.

Pripažindamos svarbų uždavinį naudoti dirbtinį intelektą nediskriminuojant ir didinti, o ne mažinti lygybę, tarptautinės organizacijos, ES ir valstybės narės formuojant politiką ir rengiant teisės aktus dėl dirbtinio intelekto, kuriais taip pat turėtų būti sprendžiamas nediskriminavimo klausimas, dalyvauja nevienodai aktyviai. *Baltojoje knygoje „Dirbtinis intelektas. Europos požiūris į kompetenciją ir pasitikėjimą“*⁴⁰, kurioje išdėstyti galimo pasiūlymo dėl teisėkūros procedūra priimamo akto planai, Europos Komisija pabrėžė, kad dirbtinis intelektas kelia kelių rūšių riziką, įskaitant diskriminacijos dėl skirtingų saugomų pagrindų riziką. Tai taip pat pabrėžta **2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmy plane**.

Šios iniciatyvos ir nuogaštavimai rodo, kad naudojant dirbtinį intelektą įvairiose gyvenimo srityse yra diskriminacijos rizika ir kad tai būtina reglamentuoti geriau. Dėl galimo plataus dirbtinio intelekto paplitimo gali atsirasti diskriminacija tokiose gyvenimo srityse ir dėl tokių pagrindų, kurie nėra numatyti galiojančiuose ES antriniuose teisės aktuose dėl kovos su diskriminacija.

↑ FRA NUOMONĖ NR. 3

ES ir jos valstybės narės turėtų kruopščiai įvertinti didėjančios priklausomybės nuo algoritmų ir dirbtinio intelekto poveikį priimant sprendimus dėl vienodo požiūrio ir nediskriminavimo ir nustatyti atitinkamas pagrindinių teisių apsaugos priemones šiam poveikiui apriboti. Tai padėtų sumažinti riziką, susijusią su galimu diskriminaciniu šališkumu, kuris gali būti įdiegiamas į sprendimams priimti naudojamus algoritmus ir dirbtinį intelektą.

Šiuo atžvilgiu ES taip pat turėtų apsvarstyti galimybę finansuoti tikslinius su dirbtiniu intelektu ir algoritmais susijusios diskriminacijos tyrimus.

⁴⁰ Europos Komisija (2020 m.), *Baltoji knyga „Dirbtinis intelektas. Europos požiūris į kompetenciją ir pasitikėjimą“*.

NEPRANEŠIMAS APIE DISKRIMINACIJĄ IR NEPAKANKAMAS INFORMUOTUMAS APIE TEISES

FRA tyrimų duomenys rodo, kad diskriminacijos aukos dėl įvairių priežasčių paprastai nepraneša apie patirtus incidentus jokiai institucijai ar įstaigai, be kita ko, nežino, į ką kreiptis. Taip yra nepaisant to, kad visose valstybėse narėse veikia lygybės įstaigos, kaip reikalaujama pagal Rasinės lygybės direktyvos 13 straipsnį, kuriame taip pat nustatyta, kad tokios įstaigos turėtų teikti „nepriklausomą pagalbą nukentėjusiesiems nuo diskriminacijos teikiant skundus dėl diskriminacijos“⁴¹.

FRA tyrimų rezultatai liudija, kad apskritai nepakankamai pranešama apie diskriminaciją, nes lygybės įstaigos visoje ES gauna mažiau pranešimų apie diskriminaciją nei kitos įstaigos, kurioms galima teikti skundus. Tai rodo, kad esami pranešimo apie diskriminacijos atvejus procesai ir sistemos dažnai yra neveiksmingi ir ne visada padeda diskriminacijos aukoms siekti teisių gynimo ir teisės kreiptis į teismą.

Konkrečiai:

- visų FRA apklausų rezultatai rodo, kad pranešimų apie diskriminacijos incidentus rodiklis tarp visų apklaustų gyventojų grupių yra mažas⁴²;
- žemas pranešimo lygis tarp skirtingų gyventojų grupių ir įvairiose šalyse, kuriose atliekami FRA tyrimai, yra pastovus – vidutinis pranešimo lygis tarp skirtingų gyventojų grupių yra toks:
 - ★ 12 proc. (2016 EU-MIDIS II),
 - ★ 23 proc. (2018 m. antroji apklausa apie antisemitizmą),
 - ★ 11 proc. (2019 m. antroji ES LGBTI (lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių asmenų) apklausa),
 - ★ 10 proc. (2019 m. pagrindinių teisių tyrimas),
 - ★ 21 proc. (2019 m. Romų ir klajoklių apklausa);
- todėl diskriminacijos incidentai iš esmės lieka nepastebėti įstaigų, kurios yra teisiškai įpareigosios padėti diskriminacijos aukoms, įskaitant lygybės įstaigas;
- 2016 m. EU-MIDIS II duomenys rodo, kad dauguma skundų buvo pateikti darbdaviui (36 proc.), apie maždaug 13 proc. incidentų pranešta profesinėms sąjungoms ir darbuotojų komitetams, o dar 17 proc. – policijai, kai incidentai yra susiję su atvykimu į naktinį klubą ar barą⁴³;
- tik 4 proc. visų pranešimų apie diskriminaciją pateikti lygybės įstaigai, o tai yra nerimą keliantis mažas skaičius;
- nors bendras pranešimų apie diskriminaciją rodiklis yra mažas, pastebima skirtumų tarp valstybių narių ir apklaustų grupių – etninių mažumų ir imigrantų kilmės (įskaitant romus ir klajoklius) diskriminacijos aukos, gyvenančios Suomijoje, Nyderlanduose, Airijoje, Švedijoje ir Danijoje (šalys išvardytos eilės tvarka), yra linkusios dažniau pranešti apie diskriminacijos incidentus nei respondentai kitose šalyse⁴⁴.

Mažas arba didelis diskriminacijos incidentų, apie kuriuos pranešta valstybėse narėse, skaičius nebūtinai atspindi diskriminacijos paplitimą ar pobūdį šiose valstybėse narėse. Praneštų diskriminacijos incidentų skaičius iš tiesų gali atspindėti žmonių norą pranešti apie diskriminaciją,

41 Daugiau informacijos apie tai, kada ES valstybėse narėse įsteigtos lygybės įstaigos, galima rasti EQUINET tvarkomame Europos lygybės įstaigų kataloge – *European directory of equality bodies*.

42 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2018 m.), *Experiences and perceptions of antisemitism – Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU*, Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2020 m.), *Roma and Travellers in six countries – Roma and Travellers Survey*, Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2020 m.), *EU-LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality*, Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2019 m.), *Fundamental Rights Survey*.

43 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 22.

44 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 43; FRA (2020 m.), *Roma and Travellers in six countries – Roma and Travellers Survey*, Leidinių biuras, p. 31.

kuris priklauso nuo pasitikėjimo institucijomis ir informuotumo apie lygybės teisę, lygias teises ir lygybės įstaigas lygio.

Didelis diskriminacijos incidentų, apie kuriuos pranešta, skaičius kartais gali reikšti, kad pranešimų teikimo sistemos veikia, o nedidelis skaičius gali rodyti priešingą situaciją. Be to, kasmetiniai pranešimų rodiklių svyravimai nebūtinai rodo diskriminacijos paplitimo svyravimus. Iš tiesų jie gali atspindėti pranešimų teikimo sistemų pokyčius, didesnį aukų ir liudytojų norą ir gebėjimą pranešti apie diskriminacijos incidentus arba geresnį kompetentingų įstaigų gebėjimą atitinkamai reaguoti į tokius incidentus.

FRA apklausų duomenys rodo, kad pagrindinės priežastys, dėl kurių nepranešama apie diskriminacijos incidentus, yra šios:

- Visose FRA apklausose pagrindinė priežastis, dėl kurios nepranešama apie diskriminacijos incidentą, yra įsitikinimas, kad pranešus apie jį niekas neįvyks ar nepasikeis. Šią konkrečią priežastį paminėjo:
 - ★ 52 proc. antrojeje apklausoje apie antisemitizmą dalyvavusių respondentų, kurie nepranešė apie paskutinį diskriminacijos incidentą⁴⁵,
 - ★ 41 proc. antrojeje ES LGBTI apklausoje dalyvavusių diskriminacijos aukų⁴⁶,
 - ★ 35 proc. EU-MIDIS II apklausoje dalyvavusių etninių mažumų arba imigrantų kilmės diskriminacijos aukų⁴⁷,
 - ★ daugiau kaip 36 proc. pagrindinių teisių tyrime dalyvavusių respondentų, kurie nepranešė apie paskutinį patirtą diskriminacijos incidentą⁴⁸.
- Kitos dažnai minimos priežastys, dėl kurių nepranešama, yra įsitikinimas, kad diskriminaciją nėra lengva įrodyti ir kad incidentas gali būti pernelyg nereikšmingas arba nevertas pranešti.

FRA atliktos antrosios ES LGBTI apklausos išvados rodo, kad kitos priežastys, dėl kurių nepranešama apie diskriminacijos incidentus, yra šios:

- ★ mano, kad neverta pranešti apie diskriminaciją, nes tai vyksta visą laiką (33 proc.);
- ★ nenori atskleisti, kad save laiko LGBTI (21 proc.);
- ★ nepasitiki valdžios institucijomis (21 proc.);
- ★ nerimauja, kad incidentas nebus vertinamas rimtai (23 proc.);
- ★ nežino, kaip ir kam pranešti (15 proc.);
- ★ jaučiasi įskaudinti, traumuoti ir per daug susijaudinę, kad galėtų pranešti apie incidentą (13 proc.)⁴⁹.

Šios išvados rodo, kad galiojančių įstatymų, politikos ir įstaigų, kuriomis siekiama kovoti su diskriminacija ir užtikrinti lygybę visose valstybėse narėse, veiksmingumas skiriasi. Jos taip pat demonstruoja, kad skirtingose šalyse apklaustų grupių informuotumas apie teises yra nevienodas. Iš tiesų FRA apklausų duomenys rodo, kad, priešingai nei plačiai visuomenei, lygybės įstaigos iš esmės yra nežinomos gyventojų grupėms, kurioms gresia diskriminacija, pvz., etninėms mažumoms ar imigrantams. Be to, įvairiose šalyse ir apklaustose grupėse labai skiriasi informuotumas apie kovos su diskriminacija teisės aktus ir galimus teisių gynimo mechanizmus, įskaitant lygybės įstaigas.

- Vidutiniškai EU-MIDIS II respondentų informuotumo apie neteisėtą diskriminaciją lygis yra palyginti aukštas (67 proc.)⁵⁰.
- Kita vertus, EU-MIDIS II respondentų informuotumo apie bet kokią organizaciją, kuri teikia paramą ar konsultacijas diskriminacijos aukoms, įskaitant lygybės įstaigas, lygis yra labai

45 FRA (2018 m.), *Experiences and perceptions of antisemitism – Second survey on discrimination and hate crime against Jews in the EU*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 59.

46 FRA (2020 m.), *EU-LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 37.

47 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 49.

48 FRA (2020 m.), *What do fundamental rights mean for people in the EU? Fundamental Rights Survey 2019*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

49 FRA (2020 m.), *EU-LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 37.

50 FRA (2017 m.), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey – Main results*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 55.

žemas: 71 proc. respondentų nežino jokios organizacijos, o 62 proc. neatpažįsta jokios lygybės įstaigos pavadinimo savo šalyje⁵¹.

- Palyginti su etninėmis mažumomis ar imigrantais ir jų palikuoniais, plačiosios visuomenės informuotumas apie lygybės įstaigas yra ganėtinai geras. 27 ES valstybėse narėse (ES 27) vidutiniškai trys iš penkių pagrindinių teisių tyrime dalyvavusių respondentų (61 proc.) žino bent vieną lygybės įstaigą savo šalyje, t. y. žino apie lygybės įstaigas, kurių veikla apima rasinę ir etninę kilmę bei lytį kaip diskriminacijos pagrindus. Daugiau nei pusė (52 proc.) visų respondentų žino lygybės įstaigą, kurios įgaliojimai apima rasinę ar etninę kilmę kaip diskriminacijos pagrindą⁵².
- Tačiau ši dalis yra mažesnė tarp tų, kurie nėra tiriamos šalies piliečiai (34 proc.), palyginti su tais, kurie yra piliečiai (53 proc.). Be to, 45 proc. pagrindinių teisių tyrime dalyvavusių respondentų, manančių, kad priklauso etninei mažumai, žino lygybės įstaigą, kurios veikla apima rasinę ar etninę kilmę kaip diskriminacijos pagrindą, palyginti su 53 proc. respondentų, kurie nemano, kad priklauso etninei mažumai⁵³.
- Pagrindinių teisių tyrimo duomenys taip pat rodo, kad 27 ES valstybėse narėse gyventojų informuotumas apie lygybės įstaigą šiek tiek skiriasi pagal negalią. Žinantys lygybės įstaigą nurodo daugiau kaip pusė (55 proc.) respondentų, kurie kasdienėje veikloje turi didelių apribojimų, taip pat 57 proc. respondentų, kurie turi apribojimų, bet nedidelių, ir 63 proc. respondentų, kurie neturi apribojimų.
- Apskritai ir įvairiose FRA apklausose respondentų informuotumas apie lygybės įstaigą skiriasi priklausomai nuo jų išsilavinimo lygio – respondentai, kurių išsilavinimo lygis žemesnis, paprastai mažiau žino apie tokias įstaigas.
- Net jei apie konkrečias lygybės įstaigas yra žinoma daugiau (pvz., plačiojoje visuomenėje ir tarp LGBTI asmenų)⁵⁴, šis faktas nėra susijęs su gerokai didesniu pranešimų rodikliu.
- FRA duomenys apie lygybės įstaigas rodo, kad Čekijos, Danijos, Airijos, Latvijos, Lenkijos ir Švedijos įstaigos pagal darbuotojų skaičių ir biudžetą, palyginti su šalių gyventojų skaičiumi, yra didelės, o 50 proc. ar daugiau FRA atliktos EU-MIDIS II apklausos respondentų teigė žinantys apie šių šalių lygybės įstaigas (Airijoje ir Švedijoje informuotumas šiek tiek mažesnis – apie 40 proc.).
- FRA duomenys rodo, kad Austrijos, Bulgarijos, Vokietijos, Graikijos, Vengrijos, Italijos, Liuksemburgo, Maltos, Nyderlandų, Rumunijos, Slovėnijos ir Ispanijos lygybės įstaigos pagal darbuotojų skaičių ir biudžetą, palyginti su šalių gyventojų skaičiumi, yra mažos – apie šių šalių lygybės įstaigas žino 30 proc. arba mažiau FRA atliktos EU-MIDIS II apklausos respondentų.

Žemas informuotumas apie lygybės įstaigas lygis kenkia svarbiam jų vaidmeniui – teikti pagalbą diskriminacijos aukoms. Turimi duomenys patvirtina ryšį tarp lygybės įstaigoms skiriamų išteklių (darbuotojų ir biudžeto) ir gyventojų informuotumo apie šias institucijas. Tai rodo, kad teisiškai ir finansiškai stipresnės lygybės įstaigos gali veiksmingiau atlikti savo vaidmenį didindamos tiek potencialių diskriminacijos aukų, tiek tokių incidentų liudininkų informuotumą apie teises. Tai apimtų jų gebėjimą įgyvendinti tikslines priemones, skirtas asmenims ar grupėms, kurioms gresia didžiausia diskriminacijos rizika.

Vis dėlto pažymėtina, kad didesnis informuotumas apie lygybės įstaigas nebūtinai visada susijęs su didesniu pranešimų šioms įstaigoms rodikliu. Tai pasakytina net apie kai kurias įstaigas, kurios pagal žmogiškųjų ir finansinių išteklių santykį su šalies, kurioje jos įsteigtos, gyventojų skaičiumi yra aukštesnio lygio.

ES ir jos valstybės narės ėmėsi konkrečių veiksmų, kad paskatintų pranešimų teikimą atitinkamoms įstaigoms ir valdžios institucijoms, dirbančioms neapykantos nusikaltimų, kurie

51 *Ibid.*, p. 51–53.

52 FRA (2020 m.), *What do fundamental rights mean for people in the EU? Fundamental Rights Survey*, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

53 *Ibid.*

54 FRA (2020 m.), *What do fundamental rights mean for people in the EU? Fundamental Rights Survey 2019*, Liuksemburgas, Leidinių biuras; FRA (2020 m.), *EU LGBTI II – A long way to go for LGBTI equality*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 35–37.

yra viena iš sunkiausių diskriminacijos formų, srityje⁵⁵. 2021 m. kovo mėn. ES kovos su rasizmu, ksenofobija ir kitų formų netolerancija aukšto lygio grupė patvirtino pagrindinius principus, kuriais siekiama paskatinti aukas pranešti apie neapykantos nusikaltimus teisėsaugos institucijoms⁵⁶. Darbo grupė neapykantos nusikaltimų registravimo, duomenų rinkimo ir skatinimo apie juos pranešti klausimais parengė šiuos principus vykdydama veiklą, kuriai palankias sąlygas sudarė FRA.

Kai kurie pagrindinių principų, kaip skatinti pranešti apie neapykantos nusikaltimus, aspektai yra svarbūs ir skatinant pranešti apie diskriminaciją lygybės įstaigoms. Taip yra nepaisant to, kad vos kelių lygybės įstaigų įgaliojimai aiškiai apima neapykantos nusikaltimus, kurie paprastai nagrinėjami pagal baudžiamosios teisės nuostatas.

Skatinant teikti pranešimus lygybės įstaigoms ypač svarbūs principai Nr. 5, 6, 8 ir 9. Šie principai iš esmės susiję su:

- struktūrinio oficialaus lygybės institucijų, policijos ir pilietinės visuomenės organizacijų bendradarbiavimo sukūrimu, įskaitant veiksmingas nukreipimo sistemas;
- aukoms ir liudytojams prieinamų pranešimų teikimo kanalų, pavyzdžiui, trečiųjų šalių pranešimų teikimo, sukūrimu;
- pritaikytos informacijos teikimu asmenims, kuriems gresia viktimizacija dėl šališkumo.

Neapykantos nusikaltimų ir priekabiavimo aukos apie incidentus, kurie neatitinka nusikalstamos veikos požymių, gali pranešti lygybės įstaigoms. Oficialūs ir veiksmingi atitinkamų institucijų nukreipimo protokolai, atsižvelgiant į jų kompetenciją konkrečiu atveju, yra svarbus žingsnis diskriminacijos aukoms siekiant paramos, apsaugos ir teisių gynimo. Toks tarpinstitucinis bendradarbiavimas apima plačiosios visuomenės ir asmenų, kuriems gresia didžiausia diskriminacijos rizika, informuotumo apie teises didinimą ir žinių apie lygybės įstaigas panaudojimą.

FRA NUOMONĖ NR. 4

Europos Komisija ir ES valstybės narės, glaudžiai bendradarbiaudamos su EQUINET, lygybės įstaigomis ir atitinkamomis pilietinės visuomenės organizacijomis ir pagal Nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupės veiklą, turėtų apsvarstyti galimybę parengti konkrečius orientacinius principus, kuriais remiantis būtų skatinama pranešti apie diskriminaciją lygybės įstaigoms.

Kalbant apie pranešimų teikimo skatinimą, ES ir valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę pritaikyti patirtį, įgytą vykdant skatinimo pranešti apie neapykantos nusikaltimus veiklą, prie kurios prisidėjo FRA, pagal ES kovos su rasizmu, ksenofobija ir kitų formų netolerancija aukšto lygio grupės veiklą, skatinimo pranešti apie diskriminaciją lygybės įstaigoms kontekste. Pagrindiniai orientaciniai skatinimo pranešti apie neapykantos nusikaltimus principai, kuriuos patvirtino aukšto lygio grupė, galėtų būti pritaikyti pranešimų apie diskriminaciją teikimo lygybės institucijoms kontekste, ypač kalbant apie:

55 FRA (2012 m.), *Making hate crime visible in the European Union: Acknowledging victims' rights* (Geresnis informavimas apie Europos Sąjungoje daromus neapykantos nusikaltimus. Aukų teisių pripažinimas), Liuksemburgas, Leidinių biuras.

56 Europos Komisija, ES kovos su rasizmu, ksenofobija ir kitų formų netolerancija aukšto lygio grupė, Darbo grupė neapykantos nusikaltimų registravimo, duomenų rinkimo ir skatinimo apie juos pranešti klausimais (2021 m.), *Key guiding principles on encouraging reporting of hate crime – The role of law enforcement and relevant authorities* (Pagrindiniai orientaciniai principai, kaip skatinti aukas pranešti apie neapykantos nusikaltimus. Teisėsaugos ir atitinkamų institucijų vaidmuo), Liuksemburgas, Leidinių biuras.

— veiksmingų lygybės įstaigų, policijos ir pilietinės visuomenės organizacijų tarpusavio nukreipimo sistemų sukūrimą;

— prienamų pranešimų teikimo kanalų, įskaitant trečiųjų šalių pranešimų teikimą, sukūrimą;

— pritaikytos informacijos teikimą asmenims, kuriems gresia diskriminacija.

Valstybės narės turėtų dėti daugiau pastangų siekdamos užtikrinti, kad lygybės įstaigos turėtų priemonių, būtinų informuotumui apie jų egzistavimą ir kompetenciją didinti, ypač tarp gyventojų grupių, kurioms gresia diskriminacija, ir plačiosios visuomenės.

Europos Komisija ir valstybės narės turėtų remti nepriklausomus tyrimus su labiausiai diskriminacijos paveiktų gyventojų grupėmis, kad būtų ištirti įvairūs veiksniai, galintys turėti įtakos žmonių sprendimui pranešti ar nepranešti lygybės įstaigoms.

Pagal Rasinės lygybės direktyvos 10 straipsnį ir Užimtumo lygybės direktyvos 12 straipsnį, ES valstybės narės turėtų labiau stengtis didinti informuotumą apie kovos su diskriminacija teisės aktus ir atitinkamus teisės gynimo mechanizmus, visų pirma tarp visų gyventojų grupių, kurioms gresia diskriminacija.

ES valstybės narės turėtų dėti daugiau pastangų, kad užtikrintų vienodo požiūrio principo įgyvendinimą, pasitelkdamos tokias priemones kaip viešojo sektoriaus pareiga užtikrinti lygybę ir poveikio lygybei vertinimai.

LYGYBĖS ĮSTAIGŲ VAIDMENS RAIDA

Norint veiksmingai įgyvendinti galiojančius teisės aktus, reikia tinkamų struktūrų ir mechanizmų, kad įstatymų būtų laikomasi geriau, taip pat pasitikėjimo įstaigomis, dalyvaujančiomis skatinant lygybę. Todėl labai svarbu, kad lygybės įstaigos būtų veiksmingos.

Rasinės lygybės direktyvos 13 straipsnyje nustatyta, kad „valstybės narės paskiria instituciją arba institucijas, skatinančias vienodo požiūrio principo taikymą visiems asmenims nediskriminuojant jų dėl rasės ar etninės priklausomybės. Šios institucijos gali priklausyti agentūroms, įpareigotoms ginti žmogaus teises arba saugoti asmenų teises nacionaliniu lygiu.“

Pagal direktyvos nuostatas, šių lygybės įstaigų kompetencijai priklausytų teikti nepriklausomą pagalbą nukentėjusiesiems nuo diskriminacijos teikiant skundus dėl diskriminacijos; atlikti nepriklausomus tyrimus dėl diskriminacijos; skelbti nepriklausomas ataskaitas ir teikti rekomendacijas visais su tokia diskriminacija susijusiais klausimais. Direktyvoje valstybėms narėms paliekama plati veiksmų laisvė steigti lygybės įstaigas pagal savo institucines tradicijas ir tvarką.

2018 m. Europos Komisija paskelbė rekomendaciją dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų. Joje nurodytos trys sritys, kuriose valstybės narės galėtų įgyvendinti priemones, kad lygybės įstaigos galėtų visapusiškai skatinti vienodą požiūrį ir veiksmingai vykdyti pagal ES teisę joms pavestas užduotis. Tai susiję su jų įgaliojimais; nepriklausomumu ir veiksmingumu; bendradarbiavimu ir koordinavimu tarpusavyje, su valdžios institucijomis ir kitomis organizacijomis.

Kaip pažymi Europos Komisija⁵⁷, lygybės įstaigų vaidmuo ir statusas valstybėse narėse vis dar labai skirtingi – skiriasi jų struktūra, diskriminacijos pagrindai ir gyvenimo sritys, kurias apima jų įgaliojimai, funkcijos, nepriklausomumas, žmogiškieji, finansiniai ir techniniai ištekliai. Dėl šių lygybės įstaigų valstybėse narėse skirtumų ES randasi apsaugos nuo diskriminacijos spragų. Šie duomenys apie nuolatinę lygybės įstaigų įvairovę, nepaisant to, kad 2018 m. buvo priimta Europos Komisijos rekomendacija dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų, kuria buvo siekiama pašalinti kai kurias iš šių spragų, patvirtina, kad išlieka poreikis suderinti lygybės įstaigų vaidmenį bei padėti ES ir sustiprinti jų įgaliojimus.

Be to, 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų plane Europos Komisija paskelbė, kad apsvarstys galimybę iki 2022 m. pasiūlyti naujų teisės aktų, kuriais būtų stiprinamos lygybės įstaigos.

EQUINET parengė du rodiklių rinkinius, kurie gali padėti ES ir jos valstybėms narėms stiprinti lygybės įstaigas.

Įgaliojimų rodiklių rinkinyje daugiausia dėmesio skiriama diskriminacijos pagrindams ir gyvenimo sritims, kurias apima lygybės įstaigos, jų kompetencijų, susijusių su nepriklausomos pagalbos teikimu diskriminacijos aukoms, pobūdžiui ir apimčiai, jų sprendimų priėmimo įgaliojimams, jų gebėjimui atlikti apklausas ir mokslinius tyrimus ir patariamajai funkcijai.

Nepriklausomumo rodiklių rinkinyje daugiausia dėmesio skiriama teisinėms sistemoms, kuriomis įsteigiamos lygybės įstaigos, jų gebėjimui vykdyti savo funkcijas be trukdžių, lygybės įstaigoms skirtam biudžetui ir ištekliams, taip pat lygybės įstaigų vadovų skyrimui ir atskaitomybei.

Svarbų lygybės įstaigų vaidmenį įgyvendinant vienodo požiūrio principą rodo ir lygybės įstaigoms priskirtas vaidmuo įvairiose ES iniciatyvose: 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų plane⁵⁸; ES strategijoje dėl nusikaltimų aukų teisių⁵⁹; Tarybos rekomendacijoje dėl

57 Europos Komisija (2021 m.), *Commission Staff Working Document - Equality bodies and the implementation of the Commission Recommendation on standards for equality bodies* (Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. Lygybės įstaigos ir Komisijos rekomendacijų dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų įgyvendinimas), SWD(2021) 63 final, Briuselis, 2021 3 19.

58 Europos Komisija (2020 m.), *Lygybės sąjunga. 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planas*, COM(2020) 565 final, Briuselis, 2020 9 18.

59 Europos Komisija (2020 m.), *2020–2025 m. ES strategija dėl nusikaltimų aukų teisių*, COM(2020) 258 final, Briuselis, 2020 6 24.

romų lygybės, įtrauktis ir dalyvavimo⁶⁰; pasiūlyme dėl reglamento, kuriuo nustatomos bendros 2021–2027 m. ES fondų nuostatos (Bendrųjų nuostatų reglamentas)⁶¹; pasiūlyme dėl privalomų darbo užmokesčio skaidrumo priemonių⁶². Kiekvienoje iš šių iniciatyvų lygybės įstaigoms priskiriami aktyvūs vaidmenys, todėl jos turi būti aprūpintos ištekliais, kad galėtų veiksmingai ir nepriklausomai vykdyti šias užduotis.

Konkrečiau, Bendrųjų nuostatų reglamente numatytas lygybės įstaigų dalyvavimas ES finansuojamų programų stebėsenos komitetuose. Šie komitetai bus atsakingi už tikrinimą, ar ES finansuojamos programos atitinka reikiamas sąlygas, būtinas norint gauti ir naudoti ES lėšas visą programavimo laikotarpį.

↑ FRA NUOMONĖ NR. 5

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad lygybės įstaigos galėtų veiksmingai vykdyti savo užduotis, nustatytas Rasinės lygybės direktyvoje, atsižvelgdamos į joms numatytus vaidmenis ES kovos su rasizmu veiksmų plane; ES strategijoje dėl nusikaltimų aukų teisių; Tarybos rekomendacijoje dėl romų lygybės, įtrauktis ir dalyvavimo; pasiūlyme dėl Reglamento, kuriuo nustatomos 2021–2027 m. laikotarpio bendros ES fondų nuostatos, ir pasiūlyme dėl privalomų darbo užmokesčio skaidrumo priemonių.

Todėl reikia užtikrinti, kad lygybės įstaigoms būtų suteikti pakankamai platūs įgaliojimai ir kad jos turėtų pakankamai žmogiškųjų, finansinių ir techninių išteklių, kad galėtų veiksmingai ir nepriklausomai atlikti visas užduotis, nustatytas teisės aktuose. Ši būtinybė taip pat pabrėžiama Europos Komisijos 2021 m. ataskaitoje dėl Rasinės lygybės ir Užimtumo lygybės direktyvų taikymo.

Tai darydamos valstybės narės turėtų deramai atsižvelgti į 2018 m. birželio mėn. Europos Komisijos rekomendaciją (ES) 2018/951 dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų. Tai apima galimybę lygybės įstaigoms priimti ir nagrinėti skundus (įskaitant trečiųjų šalių skundus) ir padėti diskriminacijos aukoms; skelbti nepriklausomas ataskaitas ir rekomendacijas visais su diskriminacija susijusiais klausimais; rinkti duomenis atliekant nepriklausomus tyrimus, kuriais prisidedama prie diskriminacijos lygio stebėsenos įrodymų bazės, ir didinti informuotumą apie lygybės įstaigų egzistavimą tarp gyventojų, kuriems padėti jos buvo įsteigtos.

Valstybės narės raginamos visapusiškai įgyvendinti priemones, įtrauktas į Europos Komisijos rekomendaciją dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų, siekiant užtikrinti, kad šios įstaigos galėtų išnaudoti savo didžiulį potencialą ir praktiškai skatinti vienodą požiūrį.

Be to, Europos Komisija raginama iki 2022 m. pasiūlyti naujų teisės aktų lygybės įstaigoms stiprinti, kaip nurodyta 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų plane. Tokių teisės aktų poreikį, ypač atsižvelgiant į tai, kad lygybė yra viena iš pagrindinių Sąjungos vertybių, rodo nevienoda apsauga nuo diskriminacijos visoje ES, kurią lemia lygybės įstaigų struktūrų įvairovė.

60 Europos Sąjungos Taryba (2021 m.), *Tarybos rekomendacija dėl romų lygybės, įtrauktis ir dalyvavimo*, Briuselis, 2021 3 12.

61 Europos Komisija (2018 m.), *Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomos bendros Europos regioninės plėtros fondo, „Europos socialinio fondo +“, Sanglaudos fondo ir Europos jūrų reikalų ir žuvininkystės fondo nuostatos ir šių fondų bei Prieglobsčio ir migracijos fondo, Vidaus saugumo fondo ir Sienu valdymo ir vizų priemonės finansinės taisyklės*, COM(2018) 375 final, Briuselis, 2018 5 29.

62 Europos Komisija (2021 m.), *Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria siekiant griežtesnio vienodo vyrų ir moterų darbo užmokesčio už vienodą arba vienodos vertės darbą principo taikymo nustatomi minimalieji darbo užmokesčio skaidrumo reikalavimai*, COM(2021) 93 final, Briuselis, 2021 3 4.

Atsižvelgiant į valstybių narių teisinių tradicijų ir sistemų įvairovę, raginama toliau keistis patirtimi siekiant nustatyti, kaip vienoje šalyje įgyvendintos priemonės lygybės įstaigoms stiprinti galėtų būti pritaikytos kitoje šalyje. Valstybės narės galėtų prašyti Europos Komisijos, FRA ir EQUINET pagalbos, kad palengvintų tokį keitimąsi patirtimi.

Valstybės narės raginamos taikyti EQUINET parengtus rodiklius, padedančius įvertinti, kaip laikomasi lygybės įstaigoms taikomų standartų, ir priimti priemones, skirtas šioms įstaigoms atitinkamai stiprinti.

ES turėtų pasirūpinti, kad EQUINET būtų suteikti tinkami žmogiškieji, techniniai ir finansiniai išteklių, kad jis galėtų toliau plėtoti savo rodiklių rinkinius ir užtikrinti jų įgyvendinimą ir taip padėtų Europos Komisijai, valstybėms narėms ir lygybės įstaigoms stebėti praktinį Rekomendacijos dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų įgyvendinimą. Tai padėtų stiprinti lygybės įstaigas.

SKATINIMAS RINKTI IR NAUDOTI DUOMENIS APIE LYGYBĘ, TAIP PAT APIE TINKAMĄ BENDROJO DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTO TAIKYMĄ

Pagal *Europos vadovą dėl duomenų apie lygybę*⁶³, „lygybės duomenys“ – tai bet kokia informacija, padedanti apibūdinti ir analizuoti lygybės padėtį. Tokie duomenys yra būtini siekiant atlikti įrodymais pagrįstą nediskriminavimo politikos taikymo ES ir valstybių narių lygmenimis vertinimą ir įgalinti gyventojų grupes, kurioms gresia diskriminacija.

Tokia informacija, jei renkama reguliariai ir sistemingai, yra labai svarbi siekiant padėti valstybėms narėms įsivertinti, kaip jos laikosi įsipareigojimų žmogaus teisių srityje. Ji taip pat suteikia politikos formuotojams galimybę stebėti teisės aktų, politikos ir priemonių, kurias ES ir jos valstybės narės priima siekdamas skatinti vienodą požiūrį, taikymo rezultatų tendencijas. Atsižvelgdami į tai Europos Audito Rūmai 2016 m. specialiojoje ataskaitoje **Romų integracijai skirtos ES politikos iniciatyvos ir finansinė parama** rekomendavo Europos Komisijai bendradarbiauti su valstybėmis narėmis siekiant parengti bendrą metodiką ir paraginti valstybes nares rinkti statistinius duomenis apie etninę kilmę⁶⁴. Reaguodamos į tai, Europos Komisija ir FRA bendradarbiavo su nacionaliniais romų informacijos centrais darbo grupėje, kuri parengė romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo rodiklių sistemą ir ją papildė duomenimis. Šis darbas tęsiamas.

Iki šiol nedaugelis valstybių narių taiko visapusiškas sistemas arba koordinuotą požiūrį į duomenų apie lygybę rinkimą ir naudojimą, kaip pažymėta *Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairėse*, kurias 2018 m. patvirtino Europos Komisijos nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupė⁶⁵. Specialusis duomenų apie lygybę pogrupis, padedamas FRA, šias gaires parengė, kad pateiktų konkrečių rekomendacijų, kaip pagerinti duomenų apie lygybę rinkimą ir naudojimą nacionaliniu lygmeniu.

Kai kurios valstybės narės pradėjo įgyvendinti šias gaires, susijusias su duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo instituciniais, struktūriniais ir veiklos aspektais. Gaires papildė **perspektyvios praktikos kompendiumas**⁶⁶ ir diagnostinė apžvalgos priemonė.

Duomenų apie lygybę pogrupis nustatė daugeliui valstybių narių būdingų problemų, susijusių su duomenų apie lygybę naudojimu ir rinkimu, įskaitant diskriminacijos pagrindų ir gyvenimo sričių, apie kurias renkami duomenys, neatitiktį; apibrėžčių, klasifikacijų ir skirstymo į kategorijas nuoseklumo ir suderinamumo stoką, turinčią įtakos lygybės statistikos palyginamumui tarp valstybių narių ir jų viduje; nepakankamą konsultavimąsi su atitinkamais suinteresuotaisiais subjektais ir susijusiomis grupėmis rengiant ir įgyvendinant duomenų rinkimą; nereguliarų duomenų rinkimą, dėl kurio negalima analizuoti tendencijų laikui bėgant; neteisingą duomenų apsaugos sistemų aiškinimą, nes jos susijusios su duomenimis apie lygybę.

Šis duomenų trūkumas reiškia, kad ES ir valstybės narės, norėdamos atkreipti dėmesį į diskriminaciją įvairiais pagrindais ir įvairiose gyvenimo srityse patiriančių milijonų žmonių visoje ES patirtį, neturi visapusiško vaizdo. Be to, kadangi trūksta atitinkamų duomenų, ES ir valstybės narės negali veiksmingai stebėti lygybės padėties. Duomenys apie lygybę taip pat gali padėti geriau įvertinti galimą diskriminaciją ir šališkumą, kai priimant sprendimus vis dažniau naudojami algoritmai ir dirbtinis intelektas.

Tai, kad nėra patikimų ir sistemingai renkamų duomenų apie lygybę, kartu su labai mažu diskriminacijos atveju, apie kuriuos buvo pranešta atitinkamoms institucijoms, kompetentingoms įstaigoms ir teismams, skaičiumi rodo, kad realus diskriminacijos padėties ES vaizdas yra neišsamus. Kaip pažymėta gairėje Nr. 1 dėl duomenų apie lygybę, nacionalinė statistikos

63 Europos Komisija (2016 m.), **European handbook on equality data** (Europos vadovas dėl duomenų apie lygybę), Liuksemburgas, Leidinių biuras, p. 15.

64 Europos Audito Rūmai (2016 m.), **Romų integracijai skirtos ES politikos iniciatyvos ir finansinė parama: per pastarąjį dešimtmetį padaryta didelė pažanga, tačiau būtina dėti daugiau pastangų vietoje**, Liuksemburgas, Leidinių biuras.

65 Europos Komisija, Europos Komisijos nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupė, **Duomenų apie lygybę pogrupis (2018 m.)**, **Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairės**, Briuselis, Europos Komisija.

66 FRA (2020), **Compendium of practices for equality data collection** (Duomenų apie lygybę rinkimo praktikos kompendiumas).

institucija, lygybės įstaiga ar tyrimų institutas galėtų apžvelgti „esamus duomenų apie lygybę šaltinius valstybėse narėse <...> ir nustatyti sistemingesnio požiūrio į duomenų apie lygybę rinkimą atskaitos tašką“⁶⁷.

Siekiant pašalinti trūkumus, nustatytus atlikus tokią apžvalgą, gairėje Nr. 2 dėl duomenų apie lygybę teigiama, kad atitinkamos valdžios institucijos turėtų sukurti tarpinstitucinę darbo grupę, kurią sudarytų, pavyzdžiui, „ministerijos, nacionalinės statistikos institucijos, lygybės įstaigos, nacionalinės žmogaus teisių institucijos, mokslo tiriamosios įstaigos ir mokslininkų bendruomenė, taip pat kiti reikšmingi subjektai ir duomenų teikėjai, kaip antai susijusių vietos valdžios institucijų, teismų, policijos ir pan. atstovai“⁶⁸.

Jungtinių Tautų vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras 2018 m. **Gairėse dėl duomenų rinkimo ir suskirstymo siekiant stebėti Darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. tikslų siekimo pažangą** pabrėžia žmogaus teisių principą „žalos nedarymas“⁶⁹. Kaip pripažįstama *Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairėse*, „žalos nedarymas“ reiškia, kad dėl jokios duomenų rinkimo veiklos neturėtų atsirasti ar būti sustiprinta esama diskriminacija, šališkumas ar stereotipai ir kad surinkti duomenys turėtų būti naudojami jų apibūdinamų grupių ir visos visuomenės naudai⁷⁰.

↑ FRA NUOMONĖ NR. 6

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad būtų sistemingai renkami patikimi, pagrįsti ir palyginami lygybės duomenys, suskirstyti pagal lytį, rasinę ir etninę kilmę, religiją ar tikėjimą, negalią, amžių arba seksualinę orientaciją. Valstybės narės turėtų rinkti šiuos duomenis toliau aprašytomis priemonėmis, remdamosi tuo, kaip asmenys, kuriems gresia diskriminacija, save identifikuoja. Šioms gyventojų grupėms atstovaujanti pilietinės visuomenės organizacijos turėtų prisidėti rengiant atitinkamas apibrėžtis ir rodiklius.

Valstybės narės turėtų naudotis kuo įvairesniais duomenų apie lygybę šaltiniais, be kita ko, nacionaliniu lygmeniu, kartu su FRA duomenimis, gyventojų surašymais; administraciniais registrais; namų ūkių ir individualiomis apklausomis; viktimizacijos tyrimais; požiūrio apklausomis; skundų duomenimis ir lygybės įstaigų moksliniais tyrimais; situacijų bandymais; darbdavių ir paslaugų teikėjų vykdoma įvairovės stebėseną ir duomenimis, gautais taikant kokybines mokslinių tyrimų strategijas, pavyzdžiui, atvejų tyrimus, išsamius pokalbius ir pokalbius su ekspertais.

Valstybės narės turėtų stiprinti reguliarių ir išsamų duomenų apie lygybę rinkimą per savo nacionalinius statistikos institutus ir kitas atitinkamas valdžios įstaigas. Tai apima sistemingą lygybės statistikos rinkimą, pagrįstą gyventojų ir namų ūkių surašymais, administraciniais registrais ir oficialiais ES masto tyrimais, pavyzdžiui, Bendrijos statistika apie pajamas ir gyvenimo sąlygas, darbo jėgos tyrimu ir kitais reprezentatyviais tyrimais. Kad būtų galima stebėti lygybės rezultatus, tokie duomenų šaltiniai turėtų apimti i) nepakankamai atstovaujamas grupes, kurioms gresia diskriminacija, ir ii) informaciją apie patirtį, susijusią su diskriminacija dėl lyties, rasinės ir etninės kilmės, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.

67 Europos Komisija, Europos Komisijos nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupė, *Duomenų apie lygybę pogrūpis* (2018 m.), *Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairės*, Briuselis, Europos Komisija, p. 9.

68 *Ibid.*, p. 10.

69 Jungtinių Tautų vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras (2018 m.), *A human rights-based approach to data – Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development* (Žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į duomenis. Niekas nepaliekamas nuošalyje įgyvendinant Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m.), Niujorkas, Jungtinės Tautos.

70 Europos Komisija, Europos Komisijos nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupė, *Duomenų apie lygybę pogrūpis* (2018 m.), *Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairės*, Briuselis, Europos Komisija, p. 4.

Siekiant parengti strategijas, skirtas tinkamai fiksuoti situacijoms, kai skirtingi diskriminacijos pagrindai susikerta arba veikia kartu, t. y. patiriama daugialypė ir sąveikinė diskriminacija, ES valstybės narės turėtų naudoti išsamų duomenų apie lygybę rinkimo priemonių rinkinį, įskaitant plataus masto kiekybinius tyrimus, apimančius skirtingas gyventojų grupes ir diskriminacijos pagrindus, kartu su diskriminacijos tyrimais, kurie yra nustatytas objektyvių diskriminacijos įrodymų rinkimo metodas.

Valstybės narės turėtų dėti daugiau pastangų siekdamas suderinti požiūrį į duomenų apie lygybę rinkimą ir naudoti tokius duomenis kaip pagrindą įrodymais pagrįstai politikai, kuria siekiama skatinti lygybę ir nediskriminavimą, kurti. Šiuo tikslu valstybės narės turėtų deramai atsižvelgti į ES nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupės parengtas Geresnio duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gaires. Valstybės narės raginamos naudotis šias gaires papildančia apžvalgos priemone ir praktikos kompendiumu. ES institucijos ir įstaigos turėtų apsvarstyti galimybę šias gaires taikyti savo pačių struktūrinuose padaliniuose.

Vadovaudamosi Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairėse pateikta gaire Nr. 2, valstybės narės turėtų apsvarstyti, kaip sudaryti sąlygas lygybės įstaigoms skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą renkant ir naudojant lygybės duomenis. Tai būtų galima pasiekti sukuriant struktūras (pvz., tarpinstitucinę darbo grupę), kurios sudarytų sąlygas bet kurios šalies atitinkamų subjektų sistemingam, ilgalaikiam bendradarbiavimui. Valstybės narės, įgaliojusios lygybės įstaigas vykdyti tokią koordinavimo funkciją, turėtų užtikrinti, kad šioms įstaigoms būtų suteikti reikiami pajėgumai, ekspertinės žinios ir išteklių.

DUOMENŲ APIE LYGYBĘ RINKIMAS PAGAL BENDRAJĄ DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTĄ

2018 m. gegužės 25 d. įsigaliojo 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas – BDAR). Tai paskatino svarstymus, kaip teisiškai rinkti ir tvarkyti specialių kategorijų asmens duomenis (BDAR 9 straipsnis), kaip antai duomenis, susijusius su asmens rasine ar etnine kilmė, sveikata, religija ar tikėjimu arba seksualine orientacija. Pavyzdžiui, Nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupės patvirtintose *Duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairėse* pažymima, jog „[kartais] duomenų apsaugos reikalavimai suprantami taip, kad pagal juos draudžiama rinkti asmens duomenis, kaip antai duomenis apie asmens etninę kilmę, religiją ar seksualinę orientaciją“⁷¹. Vis dėlto pagal BDAR 9 straipsnio 2 dalies j punktą specialių kategorijų asmens duomenų tvarkymas yra draudžiamas, **išskyrus atvejus**, kai „tvarkyti duomenis būtina <...> statistiniais tikslais pagal 89 straipsnio 1 dalį, remiantis Sąjungos arba valstybės narės teise, kurie turi būti proporcingi tikslui, kurio siekiama, nepažeisti esminių teisės į duomenų apsaugą nuostatų ir kuriuose turi būti numatytos tinkamos ir konkrečios duomenų subjekto pagrindinių teisių ir interesų apsaugos priemonės“.

Todėl valstybės narės gali rinkti ir tvarkyti duomenis apie lygybę, grindžiamus specialių kategorijų asmens duomenimis, dėl svarbaus viešojo intereso priežasčių, statistiniais tikslais ir mokslinių ar istorinių tyrimų tikslais, jei duomenų subjektas aiškiai sutiko, kad tokie asmens duomenys būtų tvarkomi vienu ar keliais nurodytais tikslais (9 straipsnio 2 dalies a punktas).

Be to, BDAR 26 konstatuojamojoje dalyje paaiškinta, kad duomenų apsaugos principai turėtų būti taikomi bet kokiai informacijai apie fizinį asmenį, kurio asmens tapatybė yra nustatyta arba gali būti nustatyta, ir neturėtų būti taikomi anonimiškai informacijai arba asmens duomenims, kurių anonimiškumas užtikrintas taip, kad duomenų subjekto tapatybė negali arba nebegali būti nustatyta, pavyzdžiui, duomenys, naudojami suvestiniais statistiniais tikslais lygybės tendencijoms nustatyti ir registruoti.

Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūnas (EDAPP) paskelbė **preliminarią nuomonę dėl duomenų apsaugos ir mokslinių tyrimų**, siekdamas užtikrinti teisinį tikrumą dėl sąlygų, kuriomis leidžiama tvarkyti tokius duomenis, ir apsaugos priemonių, kurių turi būti imamasi juos renkant. Ši EDAPP nuomonė aktuali duomenų rinkėjams ir duomenų tvarkytojams, įskaitant mokslinių tyrimų institucijas, akademinę bendruomenę, nacionalinio ir vietos lygmens vyriausybines agentūras, lygybės įstaigas, žmogaus teisių institucijas, ES agentūras ir įstaigas (įskaitant FRA) ir pilietinės visuomenės organizacijas.

↑ FRA NUOMONĖ NR. 7

Pagal BDAR leidžiama tam tikromis sąlygomis rinkti ir tvarkyti specialių kategorijų asmens duomenis, be kita ko, statistiniais ar tyrimų tikslais (9 straipsnio 2 dalies a, g ir j punktai).

ES valstybių narių duomenų rinkėjai ir duomenų tvarkytojai turėtų kreiptis patarimo į savo nacionalines duomenų apsaugos institucijas, o į Europos duomenų apsaugos valdybą (EDAV) ir EDAPP – papildomų rekomendacijų dėl apsaugos priemonių, kurios turi būti taikomos renkant ir tvarkant specialių kategorijų asmens duomenis, be kita ko, mokslinių tyrimų tikslais (BDAR 9 straipsnio 2 dalies j punktas). Tai darydamos jos turėtų deramai atsižvelgti į **2020 m. sausio 6 d. EDAPP preliminarią nuomonę dėl duomenų apsaugos ir mokslinių tyrimų** ir būsimas EDAV gaires dėl duomenų apsaugos ir mokslinių tyrimų.

Visi lygybės duomenys turėtų būti renkami ir tvarkomi visapusiškai laikantis BDAR nustatytų principų ir apsaugos priemonių.

71 *Ibid.*, p. 7.

JŪSŪ PAGRINDINIŲ TEISIŲ PROPAGAVIMAS IR APSAUGA VISOJE ES —

Visą 2021 m. balandžio 30 d. FRA nuomonę 1/2021 galima rasti:

<https://fra.europa.eu/en/publication/2021/fra-opinion-eu-equality-20-years>

PAPILDOMA INFORMACIJA

FRA – EUROPOS SAJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – Austrija

Tel. +43 158030-0 – Faks. +43 158030-699

fra.europa.eu

 facebook.com/fundamentalrights

 twitter.com/EURightsAgency

 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

Europos Sąjungos
leidinių biuras